

PRIKAZI I OSVRTI

Toma Popović, PISMA BARTOLOMEU BORDANIJU (1593—1595), Srpska Akademija nauka i umetnosti, Spomenik CXXIV, Odeljenje istoriskih nauka 3, Beograd 1984.

Na prelazu iz XVI u XVII vijek u Dubrovniku je bilo naslanjeno nekoliko stotina stranaca, među kojima je bilo trgovaca, vojnika, ljekara, diplomatskih predstavnika raznih evropskih država, Jevreja, Grka, Italijana, Francuza i drugih. Jedan od njih bio je Bartolomeo Bordani, Firentinac koji je doveden u Dubrovnik da bude državni blagajnik, ali vremenom se počeo baviti i trgovinom i tu je ostao do smrti. U to vrijeme Dubrovčani su redovno na mjesto državnog blagajnika dovodili strance. Pored toga što su vršili službu računovođe, ti ljudi su bili i konzuli svojih država u Republici sv. Vlahe. Prethodnik Bartolomea Bordanija na mjestu državnog blagajnika i konzula u Dubrovniku bio je također Firentinac, Rafaelo Naldini, koji je za vrijeme svog četrnaestogodišnjeg boravka u Dubrovniku uspio da razvije poslovnu saradnju između Italije i balkanskog tržišta.

Kada je na sjednici od 10. aprila 1592. godine, Vijeće umoljenih izabralo za novog računovođu Bartolomea Bordanija, on je odmah po dolasku u Dubrovnik počeo intenzivno raditi na stvaranju svoje trgovačke mreže. Za vrijeme dugogodišnjeg boravka u Dubrovniku postao je najznačajniji posrednik firentinske kolonije u Sarajevu u trgovačkim vezama sa Italijom. Poslovnu saradnju razvio je ne samo sa italijanskim, nego i sa muslimanskim trgovcima na Balkanu. Mjesta sa kojima je Bordani najviše trgovao bila su Beograd i Sarajevo.

U Historijskom arhivu u Dubrovniku sačuvano je preko dvije hiljade dokumenata koji se odnose na razne poslove Bartolomea Bordanija. Među njima se nalazi i veliki broj pisama upu-

ćenih ovom Firentincu. Ta pisma upućivana iz raznih gradova, objavio je Toma Popović u izdanju Srpske akademije nauka i umetnosti.

Knjiga »Pisma Bartolomeu Bordaniju (1593—1595)«, pored predgovora u kome je data biografija i djelokrug poslova Bartolomea Bordanija (7—17), sadrži 480 pisama na italijanskom jeziku i njihova regista (str. 19—206), zatim Bordanijevu biografiju na italijanskom (str. 219—238) i, na kraju, index (str. 239—249) u koji su uneseni podaci iz pisama.

Pisma koja su objavljena u knjizi nastala su u vrlo kratkom vremenskom periodu od svega dvije godine, što govori o izuzetnoj dinamici poslova Bartolomea Bordanija. Ona sadrže niz podataka o poslovima koje je Bordani obavljao za račun poznatih firentinskih trgovaca braće Mikeloci, kao i za mnoge druge firentinske trgovce s kojima je poslovao preko Mletaka i Ankone.

U uvodnom dijelu autor donosi dosta podataka o privatnom i društvenom životu Bartolomea Bordanija. On je čak odlukom Vijeća umoljenih od 15. marta 1607. godine postao ravnopravan podanik Dubrovnika, »... građanin sa svim povlasticama i koristima, počastima i obavezama kojima su povlašćeni kao i podložni i drugi građani«. Godine 1613. primljen je i u bratstvo lazarina, koje je u dubrovačkoj društvenoj ljestvici bilo na trećem mjestu poslije plemstva i antunina. Pripadnost tome bratstvu omogućavala je izvjesnu zaštitu i pomoć.

Početak XVII vijeka poslovi Bartolomea Bordanija su znatno opali. To je vrijeme kada i Dubrovnik gubi primat u spoljnoj trgovini evropske Turske, a kada se sve više na balkanskom tržištu javljaju nove trgovačke sile — Engleska, Francuska i Holandija.

Pisma Bartolomea Bordanija jedna su od rijetkih trgovačkih pisama koja su se sačuvala do danas. Pojedinačna trgovačka pisma teško se mogu koristiti kao istorijski izvor za izvođenje zaključaka, pa su tim prije Bordanijeva pisma koja su sačuvana u cjelini značajnija. Po riječima priređivača, »... posmatrana u evropskim razmerama mogu se smatrati izuzetnom i veoma rjetkom pojavom. Ta pisma otkrivaju kontinuiranu poslovnu prepisku jednog trgovca za razdoblje koje se može smatrati dovoljnim za analizu mnogih pitanja važnih za istoriju trgovine, saobraćaja, proizvodnje i ekonomskih odnosa koja su vladali na jednom delu Mediterana u određenom trenutku; ona otkrivaju metode koji su korišćeni u međunarodnom trgovačkom saobraćaju, načine poslovanja, uspostavljanje veza i osvajanje novih tržišta; ona, u stvari otkrivaju sve delove jednog složenog mehanizma u meri koja omogućuje da se sagleda njihova celina«.

Da je Bordanijeva korespondencija sačuvana može se zahvaliti samo slučaju. On je zajedno sa svojim pisarom bio smješten u dvoru, u posebnu sobu računarske službe, pa je prilikom selidbe

najvjerovatnije izgubio navedena pisma. U Historijskom arhivu u Dubrovniku pisma su sređena hronološki i grupisana prema jednom ili više gradova iz kojih su upućivana. Prvi svežanj sadrži 49 pisama iz Palerma, Rima, Pize, Riminija, Pere, Carigrada, Lješa, Orašca, Zatona, Šibenika, Novog Pazara i Beograda. Drugi svežanj sadrži 25 pisama iz Napulja, treći ima 69 pisama iz Sarajeva, četvrti 28 pisama iz Barlete i Lješa, peti 104 pisma iz Firence i sedmi, najobimniji svežanj ima 226 pisama iz Venecije.

U knjizi se autor opredijelio za noviji način objavljivanja poslovne prepiske, te je Bordađanijevu ostavštinu uredio prema korespondentima, bez obzira na to da li su pisma poslana iz jednog ili više gradova. Kao i u arhivu i ovdje su pisma poredana hronološki. Da bi se omogućilo i korišćenje originalnih arhivskih dokumenata autor je poslije svakog pisma stavio i arhivsku signaturu, kao i bilješke u kojima je upisan datum kada je pismo primljeno, odakle je poslano i slično.

Pisma B. Bordađanija pisana su na papiru različitog formata, neka su oštećena i teško čitljiva. Sedam pisama ima pečate sa inicijalima ili porodičnim simbolima.

Autor je u knjizi donio i podatke o korespondentima o kojima je imao sačuvane arhivske podatke, što olakšava i korišćenje navedenih pisama.

Za sve one istoričare koji se bave istorijom XVI vijeka, posebno ekonomskom, kao i složenim trgovačkim odnosima u to vrijeme, ova knjiga građe poslužiće kao koristan priručnik, tim prije što su istraživači koji su ih vidjeli u Historijskom arhivu u Dubrovniku, ova pisma smatrali teško čitljivim i skoro neupotrebljivim. Međutim, Toma Popović je dugogodišnjim strpljivim radom uspio da taj značajan materijal učini dostupnim široj javnosti.

Knjiga je veoma dobro opremljena. Pored predgovora, u kome su dati korisni podaci o Dubrovniku s kraja XVI vijeka i trgovini toga doba, regista pisama na srpskohrvatskom jeziku i njihovog kompletnog teksta na italijanskom, te indeksa, knjiga sadrži i tekst o Bartolomeu Bordađaniju na italijanskom jeziku.

Behija Zlatar

Avdo Humo, MOJA GENERACIJA, Sarajevo 1984; str. 818

Zajedničkim naporom više izdavačkih kuća (»Svjetlost« — Sarajevo; »Vojnoizdavački zavod« — Beograd i »Prosvjeta« — Beograd) prošle, 1984. godine objavljeno je obimno djelo jednog od istaknutih aktera naprednog jugoslavenskog i bosanskoherceg-